

Котубей Т. П.
студентка V курсу спеціальності «Практична психологія»
Березовська Л. І.
кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ЕМОЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ

У статті розкрито теоретичні основи розуміння емоційної спрямованості та адаптації студентів. Представлено результати емпіричного дослідження емоційної спрямованості та адаптованості студентів першого курсу. Визначено залежність прояву напрямів емоційної спрямованості залежно від рівня прояву адаптованості студентів.

Ключові слова: напрям емоційної спрямованості, адаптація, рівні, студенти.

Становлення особистості на всіх етапах її професійного шляху пов'язане з виникненням протиріч між особистісними потребами особистості, її спрямованістю, емоціями та вимогами професійної діяльності. Спрямованість є важливою характеристикою особистості, що проявляється в стійкій спрямованості думок, почуттів, бажань, психологічних стосунків і вчинків і є наслідком домінування провідних мотивів та ціннісних орієнтацій, а протиріччя виступають джерелами як позитивних, так і негативних варіантів професійного розвитку особистості.

Поняття «спрямованість» введене С. Л. Рубінштейном, який зазначав, що у процесі психологічного дослідження особистості необхідно перш за все зрозуміти, чого вона хоче від життя, чого бажає досягти, на чому зосереджує свою активність. У залежності від переважаючих мотивів виділяється спрямованість особистості: на себе, на оточуючих, на діяльність.

У психологічній літературі розглядаються різні типи спрямованості особистості, зокрема: особистісна, колективістська, ділова (Б. Басс, М. Кучер, В. Смекал), гуманістична, егоїстична, депресивна (Д. І. Фельдштейн, І. Д. Єгоричева). Однією із найбільш представлених та досліджених є професійна спрямованість особистості (Є. А. Клімов, Н. В. Кузьміна та ін.). Водночас, окремими вітчизняними науковцями (О.Н. Доценко, І. А. Курапова, Н. Ю. Спірідонова) доводиться роль емоційної

спрямованості особистості. Вона виступає одним із внутрішніх індикаторів формування успішного професійного шляху на різних етапах професійної діяльності та у процесі здобуття професійної освіти [2].

Додонов Б.І. до емоційної спрямованості він відносив такі емоції, які у свідомості людей формують цінні переживання. Запропонував розрізняти такі типи емоційної спрямованості: альтруїстична, комунікативна, глорична, практична, пугнічна, романтична, пізнавальна, естетична, гедоністична та акізитивна [3].

Зі вступом до вищого навчального закладу юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминуче спричиняє ламання динамічного стереотипу і пов'язаних з ним емоційних переживань. Нерідко соціально-психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і відносин студента-першокурсника.

Вирішення питання адаптації студентів до навчання у ВНЗ хвилює цілу низку вітчизняних науковців. Так, дослідження проблеми адаптації студентів до навчання у ВНЗ (Т. Алексєєва, О. Венгер, В. Гамов, О. Гречишкіна, Г. Левківська, Є. Резнікова, О. Солодухова, Ф. Хайруллін, А. Фурман та ін.); соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання (І. Бех, М. Вієвська, Л. Красовська, Н. Фролова та ін.); педагогічні аспекти адаптації студентів досліджуються у працях В. Штифурак, В. Сорочинської та ін.; труднощі початкового етапу навчання і чинники, що впливають на процес адаптації, у своїх роботах розкривають А. Андрєєва, Ю. Бохонкова, С. Гапонова, В. Острова, О.Прудська; В.Каземіренко та інші науковці розробили програму дослідження соціально-психологічних чинників адаптації молоді до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. Ціла низка вчених (М. Вієвська, Л. Красовська, О. Стягунова, Н. Дятленко, О. Маріна, Л. Гармаш, Н. Коцур, Т. Буяльська, М. Прищак та ін.) роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання, адже саме вони відчувають різку зміну багатьох аспектів свого життя і вважають, що успішність перебігу процесу адаптації є запорукою успішного подальшого функціонування у певній структурі у певному соціумі [1].

Емоційну спрямованість та адаптацію студентів першого курсу досліджено у студентів педагогічного факультету Мукачівського державного університету спеціальності «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» в складі 38 досліджуваних. Емпіричне дослідження здійснено за такими методиками як: методика вивчення загальної емоційної спрямованості

особистості (Б. І. Додонова в модифікації Є. Р. Горєлової), анкета «Задоволеність умовами навчання у ВНЗ»; методика дослідження адаптованості студентів у ВУЗі (Т. Д. Дубовицька, А. В. Крилова) [4]. Результати описано з використанням методів математичної статистики.

На адаптацію студентів до вищого навчального закладу впливає багато чинників, що пов'язані з внутрішніми настановами, соціальною ситуацією, сім'єю, можливостями батьків, власними бажаннями, впливом друзів та інше. За анкетною «Задоволеність умовами навчання у ВНЗ» ми визначили причини, що вплинули на вибір вищого навчального закладу студентами: спеціальність, що цікавить – 52,6%; університет недалеко від дому – 20,8%; вступали разом з товаришами по школі та державна форма освіти – 7,8%; за рішенням батьків, легко вступити та інші чинники – по 5,2%.

На запитання щодо відповідності організації навчального процесу у ВНЗ уявленням студентів-першокурсників, то вони відповіли так: відповідають повністю – 57,2%); зовсім не відповідає – 26,0%; не зовсім – 23,4%.

На питання про відповідність обраної спеціальності очікуванням студенти відповіли наступним чином: відповіли позитивно – 62,4%; не відповідає – 57,2%. На думку самих студентів, рівень їх загальноосвітньої підготовки відповідає вимогам навчання у ВНЗ у 41,6%; не зовсім відповідає у 52,0%; зовсім не відповідає у 7,8%.

Щодо морально-психологічного клімату, то його студенти-першокурсники оцінюють наступним чином: у своїй академічній групі 70,2% студентів оцінюють як здоровий, оптимістичний, доброзичливий; 18,2% – не зовсім здоровий, є конфлікти; 15,6% відмічають постійні конфлікти, відсутність дружелюбності.

У студентів-першокурсників є труднощі у навчанні. Так, найбільші труднощі вони відчувають: в освоєнні викликання цикл точних наук у 46,8%; гуманітарні дисципліни у 23,4%; спеціальні професійні предмети у 7,8%; іноземна мова у 23,4%.

Студенти-першокурсники потребують допомоги у процесі адаптації. І одним із тих, хто може їм дати допомогу та підтримку є куратор групи. Допомогу куратора студенти оцінюють наступним чином. З боку кураторів зацікавлене відношення і допомогу відчувають 72,8% студентів; 10,4% опитаних не відчувають підтримки куратора; 18,2% студентам важко відповісти на це запитання. Студенти, у першу чергу, бажають одержати від куратора таку допомогу: поради загального характеру – 31,2%; моральну підтримку – 26,0%; допомогу у навчанні – 18,2%;

допомогу особистісного характеру – 10,4%; психологічну підтримку – 5,2%; швидко взнавати всі новини, допомогу в організаційних питаннях, просто увагу по 2,6%.

Отже, найбільша кількість студентів зазначила, що саме певна спеціальність була причиною, що вплинула на вибір вищого навчального закладу; організація навчального процесу у ВНЗ та обрана спеціальність відповідає їхнім уявленням; рівень загальноосвітньої підготовки студентів не зовсім відповідає вимогам вищого навчального закладу; більшість студентів у своїй академічній групі морально-психологічний клімат оцінюють як здоровий, оптимістичний, доброзичливий; найбільші труднощі студенти-першокурсники відчують в освоєнні циклу точних наук та гуманітарних дисциплін. З боку кураторів студенти першого курсу відчують зацікавлене відношення і допомогу. Від куратора вони бажають одержати таку допомогу: поради загального характеру, моральну підтримку, допомогу у навчанні та особистісного характеру, допомогу в організаційних питаннях та психологічну підтримку.

За методикою дослідження адаптованості студентів у ВУЗі (Т. Д. Дубовицька, А. В. Крилова) було з'ясовано, що студенти-першокурсники проходять процес адаптації до навчальної групи та навчальної діяльності.

Так, в цілому тільки 20,8% студентів-першокурсників є адаптованими до навчальної групи. У них проявляється високий рівень адаптації. Вони відчують себе в групі комфортно, легко знаходять спільну мову з однокурсниками, слідуєть прийнятим в групі нормам і правилам. При необхідності можуть звернутися до однокурсників за допомогою, здатні проявити активність і взяти ініціативу в групі на себе. Однокурсники також приймають і підтримують їхні погляди та інтереси. Однак, 18,2% студентів-першокурсників не адаптовані до навчальної групи. Ці студенти мають труднощі у спілкуванні з однокурсниками. Студенти тримаються в стороні, проявляють стриманість у відносинах. Їм важко знайти спільну мову з однокурсниками, вони не поділяють прийняті в групі норми і правила, їхні погляди однокурсники не розуміють і не приймають їх, вони не можуть звернутися до однокласників за допомогою.

Отже, частина студентів-першокурсників проявляє високий рівень адаптованості до навчальної групи, в той же час частина їх низький рівень адаптованості.

Якщо з адаптацією до навчальної групи, а це все таки міжособистісне спілкування, робота в групі, перебування у ній, не так вже і тривожно, то адаптація до навчальної діяльності

вказує на значні труднощі. Так, нами визначено 39,0% студентів-першокурсників з низьким рівнем адаптованості до навчальної діяльності. Тобто ці студенти важко засвоюють навчальні предмети і виконують навчальні завдання; їм важко виступати на заняттях, висловлювати свої думки. При необхідності вони не можуть задати запитання викладачеві. З багатьох предметів, що вивчаються вони потребують додаткових консультацій, не можуть проявити свою індивідуальність і здібності на навчальних заняттях.

Значно менше студентів, що є адаптованими до навчальної діяльності. Так, тільки 18,2% студентів-першокурсників проявляють високий рівень адаптованості до навчальної діяльності. Тобто вони легко засвоюють навчальні предмети, успішно і вчасно виконують навчальні завдання; при необхідності можуть звернутися за допомогою до викладача, вільно висловлюють свої думки, можуть проявити свою індивідуальність і здібності на заняттях.

Порівняння індивідуальних даних адаптованості показало, що ті студенти, що мають низький рівень адаптованості до навчальної діяльності проявляють і низький та середній (але наближений до низького рівня значень) рівні адаптованості до навчальної групи.

Таким чином, в цілому тільки близько 20% студентів є адаптованими до навчальної групи та навчальної діяльності. Не великий відсоток (18,2%) студентів, що проявляють низький рівень адаптованості до навчальної групи. Значно більше студентів-першокурсників (39,2%) не є адаптованими до навчальної діяльності на даному етапі. А це свідчить про те, що дані студенти потребують комплексної допомоги психологів, кураторів, викладачів.

Навчання студентів на 1 курсі – криза очікувань, адаптація. Зіткнення очікувань недавніх абітурієнтів щодо обраної професії з навчальними буднями 1-го курсу. Цей етап характеризується високими рівневими показниками професійних і навчальних цінностей, які виступають у ролі мотивів, керуючих навчальною діяльністю студентів. Разом з цим, професійні цінності та цінності навчання трохи ідеалізовані, тому що обумовлені скоріше розумінням їх суспільного значення, ніж особистісним смислом, тобто значенням цих цінностей для самих студентів, причому вся система мотивації ще не утворює цілісної ієрархічної структури. Ілюстрацією дезінтегрованої структури мотивації виступає той факт, що показники ставлення студентів до навчальних дисциплін не пов'язані з показниками ставлення до професії і навчання в цілому. Навчальна діяльність більшості першокурсників

безпосередньо керується тільки середньою ланкою мотиваційно-цільової – навчальними мотивами.

За методикою діагностики емоційної спрямованості особистості (Б.І. Додонова в модифікації Є.Р. Горелової) у 27,7% студентів переважає практична спрямованість, 22,9% мають гностичну, а 16,9% – комунікативну спрямованість. У 10,8% респондентів проявляється естетична та гедоністична спрямованість, а 3,6% мають відповідно альтруїстичну, пугнічну та романтичну спрямованість. Не виявлено респондентів з глоричною та акізитивною емоційною спрямованістю

Таким чином, найбільш вираженими є практичний, гностичний і комунікативний типи емоційної спрямованості. Це дає підставу характеризувати емоційний тип цих осіб такими рисами: особливим ставленням до виконуваної діяльності, коли для особи емоційно привабливою є справа сама по собі незалежно від її результатів; зосередженістю на розв'язанні пізнавальних завдань, отриманні задоволення від пізнавальної діяльності, від розв'язання складних завдань; наявністю позитивного відчуття від емоційного контакту з іншими людьми. Не виявлено студентів з емоційними переживаннями, які б відображали глоричну (пов'язану з потребою в самоствердженні, в славі) та акізитивну (пов'язану з придбанням, володінням речами та їх накопиченням) емоційну спрямованість.

Розглянемо прояв емоційної спрямованості залежно від рівня адаптації. За умов низького рівня адаптованості переважають наступні напрямки особистості: гностичний ($X \text{ сер.} = 8,4 \pm 1,5$ ум. од.), на другому місці – пугністичний ($X \text{ сер.} = 7,6 \pm 1,5$ ум. од.) та акізитивний ($X \text{ сер.} = 7,6 \pm 2,2$ ум. од.) Найменші показники альтруїстичного та гедоністичного напрямків ($X \text{ сер.} = 5,2 \pm 0,8$) та ($X \text{ сер.} = 5,4 \pm 0,9$ ум. од.) відповідно.

Досліджувані, в яких високий рівень адаптованості, визначено напрями особистості з найвищими показниками: ($X \text{ сер.} = 10,3 \pm 2,2$ ум. од.) – комунікативний напрям, альтруїстичний ($X \text{ сер.} = 9 \pm 1,4$ ум. од.) та практичний ($X \text{ сер.} = 9 \pm 1,8$ ум. од.). Низькі показники романтичної, естетичної та глоричної емоційної спрямованості ($X \text{ сер.} = 7,4 \pm 2,7$ ум. од., $X \text{ сер.} = 6,3 \pm 1,9$ ум. од., $X \text{ сер.} = 6,2 \pm 1,7$ ум. од.).

За умови середнього рівня адаптації яскраво виражена комунікативна емоційна спрямованість із значенням ($X \text{ сер.} = 10,3 \pm 2,2$ ум. од.), альтруїстична та практична емоційна спрямованість ($X \text{ сер.} = 9 \pm 1,4$ ум. од., $X \text{ сер.} = 9 \pm 1,8$ ум. од.)

З огляду на дані дослідження видно чітку залежність між рівнями адаптованості та особливостями емоційної сфери

особистості. Підгрупа досліджуваних, які є адаптованими, характеризується комунікативною, альтруїстичною, практичною емоційною спрямованістю в більшій мірі, ніж група з низьким рівнем адаптованості, в яких домінує гностична, акизитивна та пугністична емоційна спрямованість.

Таким чином, найбільш вираженими є практична, гностична і комунікативна спрямованості; не виявлено студентів з емоційними переживаннями, які б відображали глоричну та акизитивну емоційну спрямованість. Студентам з низьким рівнем адаптованості притаманні гностичний, пугністичний та акизитивний; у студентів з середнім рівнем адаптованості проявляються комунікативна, альтруїстична та праксична та у студентів, які є добре адаптованими спостерігається комунікативний, альтруїстичний та праксичний напрями емоційної спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовская Л.И. Адаптация студентов к учёбе в высшем учебном заведении. / Л.И. Березовская, И.З. Гребя. // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». – 2016. – №2(4). – 196-200 с.

2. Березовська Л.І. Дослідження емоційної спрямованості працівників освітніх організацій з проявами емоційного вигоряння. / Л.І. Березовська // Science and Education a New Dimension/ pedagogy avd Psychology, II (17), Issue: 35, 2014. – С. 103 – 106.

3. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М.: По- литиздат, 1978. – 272 с.

4. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології / Т.І. Пашукова, А.І. Допіра, Г. В. Дьяконов / за ред.. Т.І. Пашукової. – 2-ге вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.

The article reveals the theoretical basis of understanding the emotional orientation and adaptation of students. The results of empirical research of emotional orientation and adaptation of students of the first year are presented. Dependence of manifestation of emotional orientation`s directions depending on the level of manifestation of students` adaptability is determined.

Key words: direction of emotional orientation, adaptation, levels, students.